

La Convenció internacional sobre la diversitat cultural (UNESCO). Context, evolució i perspectives

Martí Petit

- *Els darrers anys, el consum mundial de béns i serveis culturals ha crescut de forma molt important, afavorit per la revolució digital i la consolidació de la societat de la informació. Paral·lelament, s'han aplicat polítiques desreguladores del mercat, tant internacionals com a escala interior, que han afavorit processos de concentració econòmica i territorial sense precedents. Davant d'aquest fet, que amenaça la manifestació de la diversitat i l'intercanvi culturals, s'ha encès el senyal d'alarma, i organismes multilaterals com la UNESCO, el Parlament Europeu o fins i tot el G8 han incorporat a les seves agendes la promoció de la diversitat cultural. En aquest sentit, la UNESCO va aprovar el 2003 la Declaració Universal sobre la Diversitat Cultural i ha llançat l'avantprojecte d'una convenció sobre diversitat cultural. Es tracta d'un instrument internacional de caràcter vinculant i amb força de dret que ha de vetllar per la diversitat cultural en el nou context de globalització digital. A l'annex de l'article s'adjunta un llistat cronològic d'instruments jurídics vigents relatius a la diversitat cultural.*

La indústria cultural creix i es concentra

Gràcies a la multiplicació dels intercanvis comercials, que contribueixen a abaixar els costos de producció, la globalització pot tenir efectes positius en el diàleg intercultural. Els productes culturals han esdevingut una font important per a la creació de riquesa i llocs de treball. D'altra banda, l'obertura de mercats obre perspectives, almenys en teoria, als creadors i creadores a la indústria cultural local. I finalment, el progrés de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) constitueixen una via per a la participació a la vida social, cultural i econòmica per al conjunt de les cultures i les llengües.

Ara bé, els mercats nacionals i internacionals han vist l'emergència d'operadors comercials que han arribat a constituir oligopolis que actuen en posició dominant. Aquests conglomerats empresarials aprofiten les sinergies de la convergència tecnològica i dels processos de concentració empresarial del sector. Així, aquestes dinàmiques amenacen de marginar la diversitat cultural, així com els creadors, els productors i els difusors culturals independents que es troben fora dels circuits oficials establerts.

De fet, els arguments que sostenen que la globalització és l'instrument per eradicar la pobresa semblen desmentits per la realitat. Segons el text *Human Development Report 2003*¹, de l'UNDP (United Nations for Development Program), una quarta part de la població mundial no es beneficia del nou model de creixement econòmic basat en l'expansió del comerç internacional i el desenvolupament de les noves tecnologies. En xifres absolutes, el nombre d'exclusos de la globalització digital arriba als 1.200 milions de persones, que viuen en l'extrema pobresa, amb menys d'un dòlar d'ingressos per càpita i dia.

Com a conseqüència d'aquesta exclusió, es produeix un abisme entre la producció de béns i serveis culturals dels

Martí Petit

Cap de redacció de Quaderns del CAC

països rics i la dels països en vies de desenvolupament. En la majoria dels països menys avançats, la producció de continguts culturals (i més encara la seva exportació) és especialment minsa. Això comporta forts desequilibris en la balança comercial del sector cultural en favor d'una minoria de països rics.

Segons l'*Study on International Flows of Cultural Goods*, editat per la UNESCO, el valor del comerç mundial de béns i serveis culturals va passar de 95,34 milions de dòlars el 1980, a 387,93 milions l'any 1998. Dit en altres paraules, en gairebé dues dècades, el valor econòmic dels intercanvis culturals al món va augmentar un 400%. De fet, el gruix d'aquest comerç, que inclou material imprès, música, arts visuals, cinema, fotografia, ràdio, televisió, videojocs i marxandatge esportiu, es donava entre un grup reduït de països. Al 1990, el Japó, els EUA, Alemanya i el Regne Unit eren els principals exportadors d'aquest sector, amb un 55,4% del volum total. Al llarg de la dècada dels noranta, aquesta acumulació de percentatges es va atenuar, si bé es va mantenir significativament similar. Amb tot, hi va haver un canvi rellevant: a final de la dècada va aparèixer un nou actor, la Xina, que va passar a ser el tercer gran exportador de productes culturals.

Malgrat els problemes en la comparabilitat estadística entre els paràmetres de cada país, les dades mostren que el comerç global en serveis culturals creix molt més de pressa que les exportacions de mercaderies tradicionals². En general, l'expansió del comerç de serveis culturals ha estat deguda a un augment de la demanda. Així, per exemple, el 1995 les llars franceses gastaven una mitja del 3,5% del seu pressupost anual en productes culturals. L'anomenada "revolució digital", amb tot l'aparell de màrqueting que ha tingut al darrere, ha comportat un augment de la demanda de continguts culturals, especialment els audiovisuals. Els últims anys del segle XX han vist néixer una idea-força que ha alimentat aquest augment: la societat de la informació. D'aquesta manera, s'han modificat els patrons de consum en el lleure, tant als països rics, com en molts països en vies de desenvolupament.

Durant els darrers deu anys, l'estructura de les indústries culturals arreu del món ha canviat profundament, en part gràcies a les noves tecnologies digitals i a l'aplicació de polítiques desreguladores a escala nacional, regional i internacional. Aquests factors han transformat profundament el

context amb què es duen a terme els intercanvis comercials de béns i serveis culturals. El procés d'internacionalització de les empreses del sector, unit a una concentració progressiva, ha propiciat la creació d'un nombre reduït de grans conglomerats empresarials. Les economies d'escala i la integració vertical (que enllaça la producció de béns, com ara una pel·lícula, amb la seva distribució, la comercialització de la banda sonora, el màrqueting, els parcs temàtics, la web i el comerç electrònic que genera) ha proporcionat una hegemonia encara més gran als EUA. I això ha encès el senyal d'alarma sobre el naixement d'un nou oligopoli mundial, que alguns analistes comparen amb el sector de l'automòbil a principis del segle XX.

Segons dades de la publicació *The Economist*³, l'any 1993 el 36% de les companyies del sector tenien la seu als EUA, un altre 36% a la Unió Europea, i un 26% al Japó. Tan sols quatre anys més tard, el 1997, més de la meitat de les empreses tenia la seu als EUA. De fet, encara que hi ha altres grans productors de continguts audiovisuals (l'Índia realitza set vegades més films que els EUA), Hollywood és el gran exportador. Així, el 1980, els EUA obtenien el 30% dels beneficis gràcies a l'exportació, mentre que a finals de la dècada dels noranta, aquest percentatge havia augmentat al 50%. Per contra, el dèficit comercial en l'audiovisual a Europa va créixer de 3,5 milions de dòlars el 1993, a 6 milions el 1998. Més enllà encara, trobem el continent africà, que a finals dels noranta produïa una mitja de tan sols 42 pel·lícules l'any.

Així doncs, tal com indica aquest epígraf, la indústria cultural creix i es concentra. I enfront d'aquesta tendència, quin és el futur de la diversitat cultural a escala mundial? ¿El mercat pot garantir per si mateix la pervivència d'una (mínima) diversitat cultural, lingüística i simbòlica en el nou context digital?

La diversitat cultural i el comerç internacional

El primer gran debat (i la primera gran batalla diplomàtica) sobre la necessitat de regular el sector cultural a escala internacional es va donar al si del GATT (General Agreement on Tariffs and Trade - Acord General sobre Aranzels i Comerç). A la ronda de negociacions llançada a l'Uruguai el 1986 i que el 1993 va donar lloc al naixement de

l'Organització Mundial del Comerç (OMC), es va plantejar la regulació de la cultura en termes oposats. D'una banda, països liderats per França i la Comissió Europea sostenien que la cultura i l'audiovisual eren portadors de valors fonamentals de la societat. Com a tals, eren un instrument cabdal de la identitat i la vertebració socials, i no podien ser tractats com una mercaderia qualsevol. D'aquí va néixer una bandera que ràpidament esdevingué mediàtica: "l'excepció cultural". La cultura havia d'excloure's dels acords sobre la liberalització del comerç internacional i podia, en canvi, ser objecte de protecció i d'ajuts estatals.

A l'altre extrem de la balança hi havia els EUA, que defensen que els béns i els serveis culturals (amb l'audiovisual al capdavant) s'havien de considerar productes d'entreteniment i, per tant, havien de sotmetre's a les regles comercials establertes com qualsevol altre producte. A ningú se li escapa que, més enllà dels interessos mercantils a curt termini d'una i altra posició, hi havia un enfrontament radicalment ideològic. Pascal Lamy, comissari de Comerç de la Comissió Europea i responsable de les negociacions dels Quinze davant l'OMC, ho explicava al seu llibre *L'Europe en première ligne*: "El mètode que preconitzen els americans és l'invers al nostre: ells volen 'enquadrar' la noció de diversitat cultural per no entorpir el desenvolupament del mercat. Nosaltres desitgem 'enquadrar el mercat' a partir de valors i preceptes comuns, a fi que el desenvolupament del mercat s'esdevingui en el respecte a la diversitat cultural."⁴

Davant el llançament d'una nova ronda de negociacions a Doha (Qatar) el novembre del 2001 (i que continua oberta), els EUA van trametre la seva posició en una comunicació oficial a l'OMC de 18 de desembre de 2000. En aquesta comunicació, l'Administració nord-americana reflexionava que el sector audiovisual havia canviat molt des de la Ronda Uruguai, finalitzada el 1993-94. En aquell període, les negociacions es van centrar en la producció i la distribució cinematogràfica, i en la radiodifusió terrestre. Les noves tecnologies digitals, explicava el comunicat, han donat l'oportunitat d'accés als consumidors i consumidores d'arreu del món i han estimulat el desenvolupament de béns i serveis audiovisuals de tot el planeta. D'altra banda, innovacions tècniques com la compressió digital abarateixen costos de producció i transmissió, mentre que l'amplada de banda obre un horitzó a una distribució de continguts a preus molt baixos. I finalment, el sector audiovisual ha

esdevingut un motor per al desenvolupament de les xarxes de telecomunicacions. Així, l'augment de la demanda de béns i serveis audiovisuals ha encoratjat la inversió en infraestructures.

Així i tot, la comunicació dels EUA a l'OMC conté alguna concessió, per primera vegada, a la intervenció de l'Estat en la política cultural. Els Estats membres, admet, poden considerar ajuts per satisfer la necessitat de cada nació de promoure la seva identitat cultural, mitjançant un ambient favorable al manteniment de la cultura local. Amb aquest objectiu, continua, molts Estats membres subvencionen produccions de films teatrals (*theatrical film production*). I conclou: "Hi ha un precedent a l'OMC per crear regles que reconeixen l'aplicació de subsidis curosament circumscrits a objectius específicament definits, sempre que els efectes potencials de distorsió del mercat siguin mínims o neutralitzats."

Aquesta conclusió és parcialment correcta, ja que la intervenció de l'Estat en el sector pot modificar el comportament espontani del mercat, però també hi ha altres factors que provoquen distorsions:

- els elevats nivells de concentració empresarial que formen oligopolis globals;
- la diferència d'accés a economies d'escala per raons de magnitud empresarial, volum de la població o idioma;
- la manca de capacitat dels països en vies de desenvolupament per promoure el seu talent creatiu;
- la capacitat de les *majors* nord-americanes de vendre a preus molt baixos drets de distribució de continguts audiovisuals, una vegada han amortitzat els costos de producció en el mercat interior.

Aquestes i altres dinàmiques, que són particulars dels mercats culturals, requereixen mesures reguladores, institucionals i financeres, per tal d'assegurar la disponibilitat de continguts nacionals i estrangers variats.

D'altra banda, està generalment admès que una dificultat objectiva en l'aplicació dels acords internacionals és tot just la manca d'un criteri uniforme per interpretar-los. No tan sols compten les diferències en interessos econòmics, sinó també els punts de vista, els valors i les estructures culturals, que fan veure els mateixos fets amb valoracions molt diverses. D'altra banda, molts acords bilaterals entre Estats contradiuen moltes vegades els principis establerts a

l'OMC, com per exemple la no-discriminació entre països tercers. Per això, és crucial posar en comú una millor comprensió de la qüestió, especialment per als països en vies de desenvolupament. Cada Estat i cada comunitat ha d'identificar àrees d'interès estratègic per als respectius sectors culturals. A aquests efectes, la cooperació multilateral ha de jugar un paper fonamental.

Declaracions i compromisos multilaterals en favor de la diversitat cultural

Des dels darrers anys de la dècada dels noranta, s'ha anat teixint una estratègia de països i organismes multilaterals encaminats a defensar i promoure la diversitat cultural mundial. Així, la Conferència Intergovernamental sobre Polítiques Culturals per al Desenvolupament, organitzada per la UNESCO a Estocolm del 30 de març al 2 d'abril de 1998, va establir que el desenvolupament sostenible i el dinamisme cultural estan íntimament lligats. Fent esment a l'article 27 de la Declaració Universal dels Drets Humans sobre el dret d'accés i de participació a la vida cultural, els Estats membres de la UNESCO van aprovar un Pla d'Acció que conclou: "La finalitat de les polítiques culturals és fixar objectius, crear estructures i obtenir recursos adequats per crear un medi humà favorable"⁵.

El Consell d'Europa es va posicionar en la mateixa línia en una declaració adoptada el 7 de desembre de 2000. En aquest acord, el comitè de ministres establia que "les polítiques culturals i audiovisuals que respectin i afavoreixin la diversitat cultural han de ser considerades com un complement necessari de la política comercial. (...) Les grans indústries culturals que encoratgen la diversitat lingüística i l'expressió artística, com a veritable reflex de la diversitat, tenen un impacte positiu sobre el pluralisme, la creativitat, la competitivitat i l'ocupació"⁶.

D'altra banda, la reunió del G8 que va tenir lloc a Okinawa (Canadà) el juliol de 2000 va declarar al seu comunicat final que els vuit membres (EUA, Alemanya, Japó, França, Itàlia, Regne Unit, Canadà i Rússia) tenien la diversitat cultural com una prioritat de les seves agendes. A més a més, els països més desenvolupats del món més Rússia reconeixen "el treball d'organitzacions internacionals rellevants, en particular la UNESCO, en aquest camp"⁷.

De fet, la UNESCO ha pres el lideratge en la promoció de la diversitat cultural. El novembre de 2001, una setmana abans del llançament de la nova ronda de negociacions de l'OMC a Doha, la UNESCO va aprovar la Declaració Universal sobre la Diversitat Cultural, en la 31a Conferència General⁸. En paraules del seu director general, el japonès Koichiro Matsuura, la UNESCO pretén que aquesta declaració esdevingui una referència tan poderosa "com la Declaració Universal dels Drets Humans". Amb aquest objectiu, tant la declaració com el pla d'acció que l'acompanya proposen la conveniència de crear un instrument internacional sobre la diversitat cultural.

En aquest sentit, diversos fòrums internacionals han incorporat a les seves agendes la constitució d'un instrument d'aquesta naturalesa. És el cas, per exemple, de l'Organització Internacional de la Francofonia (OIF), la institució fundada pels països que tenen el francès com a llengua pròpia i que actualment acull 51 estats⁹. A la reunió d'aquest organisme que va tenir lloc a Beirut (Líban) l'octubre del 2002, els caps d'Estat i de govern van donar ple recolzament al projecte endegat per la UNESCO.

És també el cas de la Xarxa Internacional sobre Política Cultural, que aplega els ministres de cultura de 62 països, entre ells Espanya, França, Regne Unit, Rússia, Brasil i la Xina¹⁰. En la reunió que tingué lloc a París el 5 i 6 de febrer de 2003, els ministres van coincidir que la UNESCO té tota la legitimitat per ser la seu de l'instrument internacional sobre diversitat cultural, per la seva responsabilitat en la cultura, igual com la té l'OMC en matèria de comerç. D'aquesta manera, van identificar la UNESCO com la "institució apropiada per acollir i implementar" un acord d'aquesta naturalesa, i així ho van fer constar a Koichiro Matsuura, present a la trobada¹¹.

Un altre exemple d'aquests posicionaments internacionals és l'*Informe sobre la preservació i el foment de la diversitat cultural*, presentat pel Parlament Europeu el 15 de desembre 2003¹². En aquest document, l'europarlament "considera essencial reconèixer, en l'espai de la jurisdicció internacional, la diversitat cultural mitjançant la negociació i l'aprovació, a curt termini, d'una convenció internacional sobre la diversitat cultural en el marc de l'UNESCO. [També] considera que la Convenció internacional [...] és adequada per promoure les polítiques culturals i assegurar a escala mundial la protecció i foment de la diversitat de

continguts culturals i expressions artístiques, que semblen estar particulament amenaçats per la globalització."

I finalment, la Comissió Europea s'ha implicat de ple en el procés, mitjançant una comunicació al Consell i al Parlament Europeu (27 d'agost de 2003)¹³. En aquest document, la Comissió conclou que "els ministres de Cultura reunits a Salònica van destacar la necessitat de salvaguardar i fomentar la diversitat cultural, i van mencionar en aquest sentit que un instrument internacional de la UNESCO podria ser la resposta jurídica adequada a escala internacional. La Comissió estima important que la Unió Europea i els seus Estats membres confirmen a escala internacional el seu compromís unànimement envers la diversitat cultural. D'aquí que la Comissió desitgi que la UE tingui una funció activa en la propera Conferència General de la UNESCO, especialment en els debats preliminars sobre l'elaboració d'un instrument normatiu internacional sobre la diversitat cultural."

Com es pot veure, l'objectiu d'aquesta estratègia diplomàtica conjunta consisteix en la creació d'un instrument internacional sobre la diversitat cultural, dotat amb força de dret i de caràcter vinculant.

UNESCO: convenció internacional relativa a "La protecció de la diversitat de continguts culturals i de les expressions artístiques"

A iniciativa de països com Alemanya, Canadà, França i Mèxic, la 166ena reunió del Consell Executiu de la UNESCO, que va tenir lloc el 18 de juliol de 2003, va aprovar l'*Estudi preliminar dels aspectes tècnics i jurídics relacionats amb la conveniència d'elaborar un instrument normatiu sobre la diversitat cultural*¹⁴. El 17 de desembre del 2003, Koichiro Matsuura va inaugurar la primera reunió d'experts sobre l'avantprojecte.

En primer lloc, l'esmentat estudi reconeix que el dret internacional segueix sense oferir una definició clara del contingut dels drets culturals. D'altra banda, les disposicions relatives a aquests drets es troben disperses en diversos instruments internacionals, circumstància que merma la seva coherència i llegibilitat global. En termes generals, es pot considerar que els drets culturals són aquells que protegeixen "la participació a la vida cultural i el seu accés de tota persona": la llibertat d'activitat creativa i d'investi-

gació científica, el dret a l'educació i el dret a l'accés a les expressions artístiques i el coneixement científic i tecnològic. Aquest plantejament permet establir una relació entre la diversitat cultural i els principis universals dels drets humans i de la democràcia.

Amb tot, la idea que destaca l'esmentat estudi és la necessitat que el nou instrument tingui un caràcter jurídic, d'acord amb l'enunciat de la Declaració sobre la Diversitat Cultural. La declaració, un text no vinculant encara que amb una innegable autoritat moral, invita a adoptar una convenció internacional, instrument més ambiciós i, en principi, més eficaç. D'altra banda, l'àmbit d'aplicació és una referència a tenir en compte, ja que ara no es tracta d'un document declaratiu, sinó d'un instrument vinculant que estableixi un conjunt de regles que han d'assumir i promulgar voluntàriament el major nombre possible d'Estats.

Les dues qüestions susceptibles de ser tingudes en compte en la convenció serien els drets d'autor i la necessitat de reconèixer la condició singular dels béns i serveis culturals com a portadors d'identitat, valors i sentit. Pel que fa als drets d'autor, la UNESCO té promulgades dues convencions que en fan referència: la Convenció universal sobre el dret d'autor de 1952, revisada el 1971¹⁵, i la Convenció de Roma sobre la protecció dels artistes intèrprets o executants, els productors de programes i els organismes de radiodifusió³. De fet, però, l'àmbit d'aplicació d'aquestes dues convencions va quedar actualitzat arran de l'aprovació de l'Acord sobre aspectes dels drets de propietat intel·lectual relacionats amb el comerç (ADPIC - TRIPS en anglès), en el si de l'OMC¹⁷.

L'àmbit d'aplicació d'aquesta nova convenció ha de ser, doncs, la singularitat dels béns i serveis culturals en el comerç internacional. Hi ha dos instruments normatius vinculants de la UNESCO, l'Acord de Florència¹⁸ de 1950, i el seu Protocol de Nairobi¹⁹ (1976), que tracten la importació de béns educatius, científics i culturals, i afavoreixen així la lliure circulació de llibres, diaris, revistes, documents, obres d'art, pel·lícules i enregistraments sonors, i instruments científics destinats a l'ensenyança i als invidents. Això no obstant, aquest acord estableix una clàusula segons la qual qualsevol Estat signatari pot "suspendre de forma total o parcial els compromisos contrets, si les importacions al seu territori [d'aquests béns culturals]

acusin un augment relatiu tal que constitueixin o puguin constituir perjudici greu als productors nacionals de productes similars o de competència directa."

El 1976, l'aprovació del Protocol de Nairobi va actualitzar l'Acord de Florència. Atenent a les necessitats dels països en vies de desenvolupament, el text ampliava l'àmbit d'aplicació de l'acord i n'eliminava una sèrie de discriminacions. Això no obstant, el context econòmic, tecnològic i polític en què van ser aprovats era molt diferent. Per això, la millor opció seria la d'aprovar un segon protocol de l'Acord de Florència, que incorporés les necessitats socials i culturals de la societat de la informació. Aquestes es podrien sintetitzar en sis grans apartats:

1. La promoció de la diversitat lingüística en les indústries culturals
2. La condició i la situació de l'artista
3. La circulació de persones, béns, serveis i coneixements vinculats a l'activitat cultural
4. La cultura com a element de desenvolupament
5. El diàleg entre cultures i la cooperació cultural internacional
6. Les polítiques culturals

Així, la convenció proporcionaria un marc internacional als governs per definir les polítiques necessàries de promoció de la producció i la disponibilitat de continguts locals per a la pròpia ciutadania. L'objectiu últim d'aquest instrument sobre la diversitat cultural és precisament la garantia d'accés a béns i serveis culturals diversos, tant nacionals com estrangers. Això no implica restringir el comerç internacional d'aquests productes ni legitimar mesures proteccionistes. Al contrari, el projecte es basa en el principi de l'equilibri entre el dret de promoure la creació local i el seu accés, d'una banda, i de l'obligació d'estar oberts a continguts culturals provinents d'altres països, de l'altra. La convenció neix de la necessitat de potenciar la cooperació cultural com a via per a la difusió de la diversitat cultural.

Algunes consideracions finals

Com es pot comprovar a l'annex d'aquest article, hi ha una llista interminable d'instruments internacionals relacionats amb la cultura, la diversitat i el diàleg intercultural. Així i tot,

la immensa majoria és tan sols de valor declaratiu o, quan es tracta d'un pacte entre Estats, no està previst un mecanisme d'arbitratge i/o sancionador per a aquells casos en què s'incompleixin els acords. Les poques excepcions que es donen són els acords de l'OMC, que són precisament els que consideren la cultura com una mercaderia indistinta. D'altra banda, la problemàtica de la diversitat cultural en un procés de globalització econòmica és relativament nova i, per tant, hi ha pocs instruments que prenguin aquesta perspectiva. En aquest sentit, i tal com diu Ivan Barnier²⁰, trobem algunes grans deficiències que l'esmentat instrument de l'UNESCO hauria de tenir en compte:

- **Absència d'una visió comprensiva dels efectes de la globalització sobre la diversitat cultural.** La deficiència més seriosa radica en el fet que els instruments existents plantegen una aproximació parcial al problema. Així, hi ha perspectives relacionades amb els drets humans, els drets de propietat intel·lectual, la protecció del patrimoni, les polítiques culturals, els drets lingüístics, el pluralisme cultural, el desenvolupament cultural, la cooperació cultural internacional, etc. El que manca és justament un instrument jurídic internacional que abasti totes aquestes perspectives i vetllí pel que anomenen *biodiversitat cultural*.

- **Feblesa de la perspectiva cultural enfront de la perspectiva comercial.** En les rondes de negociació sobre la liberalització internacional del comerç, el procés és seguit per experts en comerç i no per experts en cultura. Això és lògic, però a l'hora de la veritat dissol l'estratègia que defensa la cultura com una mercaderia específica. Com a proposta tàctica, es planteja la necessitat de projectar socialment l'eslògan "La cultura no és una mercaderia qualsevol".

- **Desequilibri en els intercanvis culturals.** Aquest desequilibri, que és particularment acusat en el camp audiovisual, es manifesta no tan sols en els països en vies de desenvolupament (PVD), sinó també en la majoria dels països desenvolupats. Així, trobem una minoria de països productors i exportadors de productes culturals, que inunden els mercats dels PVD i de la resta dels països desenvolupats. D'aquesta manera, la diversitat cultural se'n ressent, no només pel que fa a l'expressió nacional pròpia, sinó també pel que fa al coneixement i al diàleg amb altres cultures no exportadores. De fet, aquest desequilibri comercial estableix un estàndard comú de cultura internacional: Hollywood.

• **Atenció insuficient a les necessitats locals.** La diversitat cultural es fonamenta en l'àmbit internacional, nacional i *també* local. La diversitat no és monopoli d'institucions multilaterals i de l'Estat-nació, ja que les comunitats locals tenen un paper protagonista en la construcció de xarxes ciutadanes de participació i d'intercanvi.

Aquest és doncs el panorama que afronta l'UNESCO en la preparació de l'instrument sobre diversitat cultural. Cal, però, ressaltar una darrera qüestió que serà clau perquè sigui una iniciativa realment útil i eficaç. Fins ara, la defensa de la diversitat cultural en el dret internacional és, com ja s'ha dit, bàsicament declaratòria. Els acords de tota naturalesa sobre la matèria no preveuen cap mecanisme de control ni capacitat sancionadora efectiva. I aquest és el punt central de la qüestió, perquè, si ja partim d'un objecte de difícil definició jurídica, l'eficàcia de tota iniciativa serà nul·la. De fet, l'instrument internacional sobre la diversitat cultural que l'UNESCO planteja pot convertir-se en una iniciativa burocràtica més, sense aplicabilitat efectiva.

Notes

1. www.undp.org/hdr2003/
2. Les definicions estadístiques són molt dispers, fins i tot dins de l'OCDE. Així, per exemple, a la publicació d'aquest organisme *Services Statistics on International Transactions 1970-1994*, les dades de Japó estan agrupades sota l'epígraf "film rentals"; les d'Alemanya, "films and television"; les de França, "audiovisual programmes"; les del Canadà, "films and broadcasting"; i les d'Àustria, "culture and entertainment". A més, una de les principals dificultats per interpretar les dades sobre serveis culturals es troba en el fet que moltes de les operacions transfrontereres dins d'una mateixa multinacional del sector no estan comptabilitzades.
3. *The Economist*. 21 de novembre de 1998.
4. LAMY, Pascal. *L'Europe en première ligne*, París, Seuil, 2002, pàg. 142.
5. www.unesco.org/culture/laws/stockholm/html_sp/actionpl1.shtml
6. cm.coe.int/ta/decl/2000/2000dec2.htm
7. www.g8.utoronto.ca/summit/2000okinawa/finalcom.htm
8. unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf
9. www.francophonie.org/
10. <http://206.191.7.19/>
11. Formen part de la Xarxa Internacional sobre Política Cultural:
Alemanya, Argentina, Armènia, Àustria, Bahamas, Barbados, Botswana, Brasil, Burkina Fasso, Camerun, Canadà, Colòmbia, Corea (República de), Costa d'Ivori, Croàcia, Cuba, Eslovàquia, Eslovènia, Espanya, Filipines, Finlàndia, França, Geòrgia, Grècia, Guaiana, Haití, Hongria, Islàndia, Itàlia, Jamaica, Jordània, Lesotho, Letònia, Líban, Luxemburg, Malàisia, Marroc, Maurici, Mèxic, Moçambic, Noruega, Nova Zelanda, Països Baixos, Polònia, Portugal, Regne Unit, República Centreafricana, Rumania, Rússia, Santa Lucía, Senegal, Sud-àfrica, Suècia, Suïssa, Trinitat i Tobago, Tunísia, Ucraïna, Vietnam, Xina i Zimbawe.
12. http://206.191.7.19/w-group/wg-cdg/news0206_s.shtml
13. www2.europarl.eu.int/omk/sipade2?L=ES&OBJID=40464&LEVEL=3&MODE=SIP&NAV=X&LSTDOC=N
14. europa.eu.int/eur-lex/es/com/cnc/2003/com2003_0520es01.pdf
15. unesdoc.unesco.org/images/0013/001307/130798s.pdf
16. www.unesco.org/culture/laws/copyright/html_sp/page1.shtml
17. www.wipo.int/treaties/en/ip/rome/index.html
18. www.wto.org/spanish/tratop_s/trips_s/trips_s.htm
19. www.unesco.org/culture/laws/florence/html_sp/page1.shtml
20. www.unesco.org/culture/laws/florence/html_sp/page4.shtml
21. http://206.191.7.19/w-group/wg-cdg/reader/questions_e.shtml

Annex

Llistat cronològic d'instruments vigents sobre diversitat cultural, ja siguin vinculants (cartes, convenis, convencions, protocols i tractats) o no vinculants (declaracions, resolucions, recomanacions, plans d'acció, principis i directrius).

- Lliga dels Estats Àrabs, Tractat cultural àrab, novembre de 1946.
- Conveni Cultural Europeu (STE núm. 018, 1954).
- UNESCO, Acord per a la importació d'objectes de caràcter educatiu, científic o cultural (Acord de Florència, 1950) i Protocol actualitzat de Nairobi, 1976.
- Convenció per al Foment de les relacions culturals interamericanes, 1954.
- OCDE, Codi de liberalització de les operacions invisibles corrents, 1961. Aquest codi abasta una gamma de serveis, entre els quals l'audiovisual, que són objecte de les normes especials que autoritzen expressament l'establiment de quotes d'emissió i subvencions per a la seva producció.
- UNESCO, Declaració dels Principis de la Cooperació Cultural Internacional, 1966.
- ONU, Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, Resolució 2200A (XXI) de l'Assemblea General, 16 de desembre de 1966. Article 27: Reconeixement dels drets de les minories ètniques, religioses o lingüístiques dins dels Estats.
- ONU, Declaració sobre els principis de dret internacional referents a les relacions d'amistat i a la cooperació entre els Estats de conformitat amb la Carta de les Nacions Unides, Resolució 2625 (XXV) de l'Assemblea General, 1970.
- Recomanació general de la Conferència intergovernamental sobre les polítiques culturals a Europa, Hèlsinki, 1972.
- Declaració de la Conferència intergovernamental sobre les polítiques culturals a Àsia, Yogyakarta, 1973.
- Declaració de la Conferència intergovernamental sobre les polítiques culturals a Àfrica, Accra, 1975.
- Organització de la Unitat Africana, Carta Cultural per a Àfrica, 1976.
- ASEAN, Declaració de Concòrdia de l'Associació de Nacions d'Àsia Sudoriental, 1976.
- UNESCO, Recomanació sobre l'intercanvi internacional de béns culturals, Nairobi, 1976.
- UNESCO, Recomanació relativa a la participació i la contribució de les masses populars a la vida cultural, Nairobi, 1976.
- Declaració de Bogotà, Conferència intergovernamental sobre les polítiques culturals a Amèrica Llatina i el Carib, 1978.
- Declaració Final adoptada per la Conferència Mundial sobre Polítiques Culturals, Ciutat de Mèxic (1982).
- UNESCO - MONDIACULT, Conferència mundial sobre les polítiques culturals, Mèxic, 1982.
- Consell d'Europa, Recomanació 1043 (1986) relativa al patrimoni lingüístic i literari europeu.
- Consell d'Europa, Recomanació 1059 (1987) relativa a l'economia de la cultura, 1987.
- Consell d'Europa, Recomanació 1067 (1987) relativa a la dimensió cultural de la radiodifusió a Europa.
- Organització dels Estats Americans (OEA), Protocol addicional a la convenció americana sobre drets humans en matèria de drets econòmics, socials i culturals (Protocol de San Salvador), 1988.
- Unió Europea, Directiva Europea sobre la Televisió sense Fronteres (STE-132, 1989, en vigor a partir de 1993).
- ONU, Declaració sobre els drets de les persones pertanyents a minories nacionals o ètniques, religioses o

lingüístiques, Resolució 47/135 de l'Assemblea General, 18 de desembre de 1992.

- Consell d'Europa, Recomanació 1216 (1993) relativa a la cooperació cultural europea.

- Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord (TLCAN, 1994). Acord EUA-Canadà-Mèxic: Article 2106 i Annex 2106 referent a l'exempció relativa a les mesures que afecten les indústries culturals.

- Acord GATT (1947), Article IV de 1994 sobre les disposicions especials relatives a les pel·lícules cinematogràfiques.

- Acord General sobre el Comerç de Serveis (AGCS, 1995). Articles II (Tracte de nació més afavorida), XVI (Accés als mercats) i XVII (Tracte nacional).

- Consell d'Europa, Recomanació 1265 (1995) relativa a l'ampliació i a la cooperació cultural europea.

- Consell de la Unió Europea. Decisió 96/664/CE de 21 de novembre de 1996 - Promoció de la diversitat lingüística de la Comunitat en la societat de la informació.

- MERCOSUR, Protocol d'integració cultural, Decisió MERCOSUR/CM/Dec., N° 11/96. En virtut d'aquest instrument, els Estats signataris es comprometen a promoure la cooperació i els intercanvis entre les respectives institucions culturals i els seus representants (article 1, paràgraf 1).

- Consell d'Europa, Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries (1998); STE 148.

- Consell d'Europa, Recomanació R (98) 6 del Comitè de Ministres als Estats membres relacionada amb les Llengües Modernes.

- UNESCO, Conferència intergovernamental sobre polítiques culturals per al desenvolupament, Estocolm, 1998.

- ONU, Resolució aprovada per l'Assemblea General 53/184. Desenvolupament cultural, 1998.

- Organització Internacional de la Francofonia (OIF): Declaració final de la cimera de Moncton (1999).

- Consell d'Europa: Declaració sobre la Diversitat Cultural (2000).

- Parlament Europeu i Consell de la Unió Europea. Decisió instituint l'Any Europeu de les Llengües, 2001 (8 de juny de 2000).

- Unió Europea i Grup d'Estats d'Àfrica, el Carib i el Pacífic (ACP). Acord de Cotonú (23 de juny de 2000), adoptat en substitució dels Acords de Lomé.

- ONU, Resolució aprovada per l'Assemblea General 55/192. Cultura i desenvolupament, 2000.

- Consell d'Europa: Declaració sobre la Diversitat Cultural, 2000.

- Organització Internacional de la Francofonia, Tercera conferència ministerial sobre la cultura, Declaració de Cotonú, 2001.

- Xarxa Internacional de Polítiques Culturals, Declaració de Ciutat del Cap, octubre de 2002.

- ONU, Informe de la Cimera mundial sobre el desenvolupament sostenible, Johannesburg, Pla d'aplicació, cap. 1, Resolució 2, annex (setembre de 2002).

- Organització Internacional de la Francofonia, Declaració de Beirut (2002).

- ONU, Resolució 57/249 aprovada per l'Assemblea General. Cultura i desenvolupament, 2002.

- Consell d'Europa, Resolució 1313 (2003), Cooperació cultural entre Europa i els països del sud del Mediterrani.

- Consell d'Europa, Recomanació R (2003) 9 del Comitè de Ministres als Estats membres relativa a mesures que tendeixen a promoure la contribució democràtica i social de la radiodifusió digital.